

Helsinški biltén

HELSINŠKI ODBOR
ZA LIUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.151 // OKTOBAR 2019.

Dugogodišnji lideri Kine: Mao Cedung i Si Điping

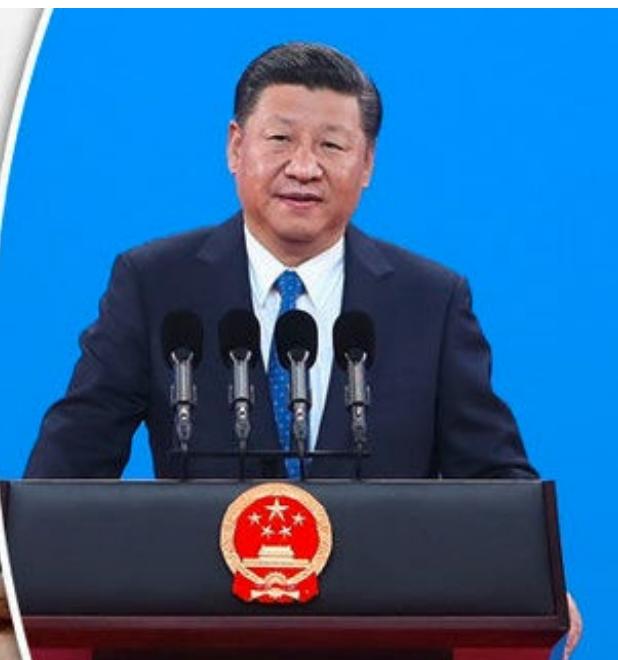

Foto: expres

SRBIJA I KINA: UPITNO STRATEŠKO PARTNERSTVO

U uspostavljanje novog svetskog poretku koji se tek profiliše s dubinskim promenama, napetostima i neizvesnostima proizašlih iz želje ambicioznih država da se u globalnoj geopolitičkoj transiciji što bolje pozicioniraju, kao jedan od ključnih igrača izdvaja se Kina.

Istoriju moderne Kine, čija je 70-godišnjica upravo obeležena (1. oktobar 2019), koju su, svako na svoj način modelirala trojica lidera, Mao Cedug, Deng Sijaoping i aktuelni Si Điping, poznati kineski intelektualac Đeng Šigung deli na

tri razdoblja tokom kojih je Kina "ustala", "obogatila se" i "postala moćna".¹

Sad kad je "postala moćna" Kina ambicioznim projektom "Pojas i put" nastoji da "opaše" celu planetu. Simbolički oslonjena na srednjevekovni "put svile", inicijativa kineskog lidera povezuje azijski kontinent s Evropom, ali je njome obuhvaćena i Afrika; ekonomsko-finansijski poslovi sa zemljama Južne Amerike koje Kina takođe

¹ Prema knjizi "Novi putevi svile", Pitera Frankopana.

uspešno neguje mogle bi, u širem smislu, i ovaj kontinent smestiti unutar projekta "Pojas i put".

Za razliku od glavnog konkurenta, Sjedinjenih Država Amerike (SAD) koji se u globalnoj politici opisuje kao "svetski policajac" koji češće maše štapom nego šargarepom, kineski lider Si Činping maše maslinovom grančicom: tvrdi da njegova inicijativa donosi dobro svima, stvarajući "zajedničku budućnost čovečanstva". Pri tome naglašava da inicijativa "Pojas i put" nije vojno-politički savez, niti "kineski klub", već proces... "osmišljen da poboljša svetske obrasce razvoja, globalnu upravu i privrednu saradnju". Profesor svetske istorije na Oksfordskom univerzitetu Peter Frankopan u knjizi "Novi putevi svile" citira reči Si Činpinga prema kojima se narodi duž pita svile "razlikuju po rasi, verovanjima i kulturnoj prošlosti", ali su "potpuno u stanju da žive u zajedničkom miru i napretku".²

Metaforički, za golemi kineski brod, strateškim savezništvom, političkim prijateljstvom i ekonomsko-finansijskim interesom, prikačena je Srbija. Uprkos ogromnoj nesrazmeri u veličini i međunarodnom značaju, Kina ceni Srbiju kao partnera i iskrenog prijatelja. Razloge za to valja tražiti u činjenici da je Beograd u međunarodnim forumima gde se Kina sve više i sve češće proziva zbog stanja ljudskih prava i ograničavanja sloboda primetno uzdržan.

Dokumente o strateškom partnerstvu Srbija i Kina potpisale su čak dva puta: najpre, 2009, dok se Kinom predsedavao Hu Čintao, a Srbijom Boris Tadić, potom (2016), prilikom boravka aktuelnog kineskog predsednika Si Činpinga, kad je potpis na sporazum stavio Tomislav Nikolić.³ Srbija je i jedna od zemalja u formatu "16+1", platforme koja je prethodila ambicioznoj: "Pojas i put". U okviru inicijative "16+1" Kina bivšim socijalističkim zemljama nudi primamljive finansijske aranžmane, dok sebi učvršćuje

prisustvo na evropskom tlu. Bliskost aktuelne vlasti u Srbiji s partnerima u Pekingu ima svakako i "ličnu notu": autoritarni režim predsednika Si Činpinga koji uz pomoć Komunističke partije Kine (KPK) ima sveobuhvatnu kontrolu nad ekonomskim, političkim i društvenim životom,⁴ idealni je uzor upravljanja državom i društvom kome teži predsednik Aleksandar Vučić sa svojom Srpskom naprednom strankom (SNS).

S druge strane, međutim, čini se, da uspon koji je u svetskim razmerama bez presedana postaje veliki izazov i za samu Kinu i njen unutrašnji razvoj. Jednopartijski monopol i sve autoritarniji lider (u šta se predsednik Si pretvorio) pod čijim se okriljem Kina nadmeće za prvorazrednu globalnu poziciju, suočavaju se s nizom unutrašnjih protivrečnosti. Usporavanje privrednog rasta poslednjih godinu-dve (oko 4 posto), u odnosu na izuzetno visoku stopu tokom gotovo tri decenije (blizu 10 posto), mnoge Kineze plaši, jer im sluti na povratak u "nemilu prošlost".

Reč je u prvom redu o dobitnicima kineske tranzicije – preduzetnicima i intelektualnoj eliti. Njihov životni standard doseže nivo visoke srednje klase; to znači da bi svakom mogućom stagnacijom ili zaostajanjem u ekonomskom razvoju bili ozbiljno pogodeni. Osim toga, u tom delu kineskog društva počinje da raste otpor prema ograničavanju individualnih sloboda (govora i izražavanja, kretanja, raspolaganja novcem...) i sveprisutne kontrole. Konačno i tome, što vlast koja nastoji da "osvoji" svet, ne želi taj isti svet u Kini i čini sve što joj je u moći da blokira komunikaciju sa spoljnim svetom (društvene mreže, strane tv stanice, filmovi...)

4 Prema tvrdnjama upućenih, predsednik Si Činping, nakon što je konsolidovao i učvrstio vlast na Kongresu KPK u jesen 2017, uspešno revitalizuje potpunu državno-partijsku kontrolu nad ekonomskim (i društvenim) životom, uključujući i privatne, međunarodno poznate i priznate kompanije, poput, na primer, "Alibabe"; Helsinski bilten, br. 138.

2 Isto.

3 www.blic.rs/...kina...opartnerstvo...sporazum/pl4/jnve.

SRBIJA I KINA

Oslanjajući se na tradiciju dobrih odnosa bivše Jugoslavije s Kinom, sve vlasti u Srbiji nakon njenog raspada nastojale su da održe isti kurs. Kad je polovinom prve decenije XXI veka i inače kolebljivoj spoljnopolitičkoj orijentaciji Srbije prema Evropskoj uniji (EU) stavljeno do znanja da će proces priključivanja biti spor i dug, Beograd se već tada,⁵ a pogotovo tokom poslednjih godina okrenuo prema Istoku.

Osim što savezništvo sa ogromnom zemljom u globalnom usponu svakako godi sujeti (svake) vlasti u Beogradu, taj odnos je poduprt pragmatičnim političkim razlozima: Kina je uz Rusiju jedna od dve članice Saveta bezbednosti (SB) Ujedinjenih nacija (UN) koja se protivi nezavisnosti Kosova (Peking je iz unutrašnjepolitičkih razloga protivan svakom separatizmu, prvenstveno zbog Tibeta, ali i drugih mogućih pokreta za nezavisnost na zapadu zemje, gde živi ujgarsko muslimansko stanovništvo).

Politička bliskost dobila je tokom poslednjih godina i izrazitu ekonomsku dimenziju. Zajednički interes pokazao se u nastajanju Srbije da osim ramašenoj, gotovo razorenoj privredi obezbedi pouzdane finansijske injekcije s još jedne strane,⁶ i nastojanje Kine da svoje prepunjene devizne rezerve uloži što bliže evropskom tržištu.

Naime, Kina koja je tokom poslednjih decenija važila za najveću svetsku "fabriku" robe široke potrošnje u međuvremenu je postala i najveća "svetska banka". Ogromne devizne rezerve koje se slivaju u zemlju Kina koristi za "kupovinu uticaja" širom sveta. Najpre je u tom smislu bila

-
- 5 Tokom predsedničkog mandata Borisa Tadića formulisana je politika oslonca na "četiri stuba", pri čemu je Peking (uz Brisel, Vašington i Moskvu) slovio kao četvrti.
6 Ovdašnje opšte uverenje o kineskoj ekonomskoj ulozi u Srbiji ilustruje jedan od mnogobrojnih naslova u štampi na ovu temu – "Kineski zmaj razvija Srbiju", Politika 23. decembar 2017.

fokusirana na Afriku, ali se postepeno proširila na ostale kontinente. Krediti koje velikodušno odobrava obično su "pokriveni" netransparentnim ugovorima i, po svim indicijama sudeći, imaju koruptivnu pozadinu. Na stranu to što su neke zemlje (Pakistan, Venecuela...) već dospele u dužničko ropstvo prema Pekingu.

Vlasti u Beogradu za sada o tome ne vode brigu: Kina je direktnim investicijama i kreditima već duboko ušla u srpsku privredu.⁷ Osim što je kupila Železaru Smederevo, po značaju je još važniji njen ulazak u Rudarsko-topioničarski Bor i njemu pridruženi rudnik zlata Čukaru peki (pravo na eksploataciju na ovom lokalitetu otкупljeno za 33,5 miliona dolara). Prema pisanju ovdašnjih medija, vrednost kineskih investicija iznosi šest milijardi dolara,⁸ a odnose se na ulaganja u infrastrukturu, modernizaciju putnih koridora i železničkih pruga), energetiku, telekomunikacije, izgradnju novih fabrika... Među značajnije projekte spada izgradnja Pupinovog mosta u Beogradu (u saobraćaju je već više godina), angažovanje na modernizaciji železničke pruge Beograd-Budimpešta;⁹ ugovor o učešću u izgradnji deonica na Koridoru 11, vredan 75 miliona dolara kao i većina ostalih, prikriven je oznakom tajnosti.

7 Analitičar i kolumnista Nikola Samardžić u netransparentnim i koruptivnim poslovima s Kinom vidi ozbiljnu opasnost za Srbiju: "Pojas, put i svilen gajtan za slobodnu, evropsku Srbiju".

8 Politika, 23. decembar 2017.

9 Iz Đinana je upravo ovih dana krenuo prvi teretni voz na relaciji Kina-Srbija koji nosi opreme neophodne za izgradnju ove pruge. Ovu je vest javnosti u Srbiji prenela ministarka saobraćaja i građevinarstva Zorana Mihajlović; prema Politika 1. oktobar 2019.

ZABRINJAVAĆA BEZBEDNOSNA SARADNJA

Veze između ministarstava unutrašnjih poslova Srbije i Kine postale su izuzetno bliske, što, uz ostalo, pokazuju i učestali susreti njihovih zvaničnika. Vojna i naročito, policijska saradnja datira takođe još iz vremena postojanja Jugoslavije, ali je sada produbljena i u nekim segmentima postala zabrinjavajuća. To posebno važi za kupovinu kineskih "pametnih" kamera koje se već postavljaju na različitim mestima po Beogradu, kao i na Autoputu prema Nišu i, još više, na najavu da će uskoro ulicama Beograda i Srbije patrolirati kineski policajci.

Najpre o kamerama. Kineski tehničko-tehnološki napredak u sferi tehnologija budućnosti (veštacka inteligencija, robotika, AT-tehnologija, komunikacije) je fascinant. Zemlja koja je do skora industrijsko-tehničko-tehnološki razvoj bazirala na uvozu stranih, što mašina što tehnologija i njihovom kopiranju, iskoračila je neverovatnom brzinom u osvajanju sopstvenih novatorija, od kojih su neke na nivou naučne fantastike.¹⁰ Osim, primerice, konstrukcije železničke infrastrukture i vozova koji se kreću brzinom od 350 kilometara na sat (tu je Kina nadmašila do nedavno superiorni, Japan), Kina se, na planetarnom nivou probila u prvi plan i s razvojem "pametnih tehnologija" (telekomunikacioni gigant Huawei koji je već pustio u prodaju mobilne telefone tzv. 5G, "pete generacije").¹¹

10 Na Tari je nedavno pronađeno telo devojke Kineskinje (koja je izvrsila samoubistvo pre više meseci) na osnovu precizne lokacije koja je domaćim istražiteljima poslana iz Kine; lokacija je, po svemu sudeći, određena pomoću devočinog mobilnog telefona koji je inače, mesecima bio isključen.

11 Kako primećuje bivši nemački šef diplomatije Joška Fišer, "moć (pojedinih država u XXI veku) neće određivati nuklearni arsenal, već široki spektar tehnoloških kapaciteta zasnovanih na digitalizaciji. Oni koji nisu predvodnici kad je reč o veštackoj inteligenciji i bazama podataka neumitno će postati zavisni od drugih sila, koje će ih na kraju kontrolisati; Danas, 19. avgust 2019.

Kamere koje je Srbija kupila od Kine,¹² ukupno 1100, imaju ugrađeni "pametni" softver koji prepoznaje lica.¹³ Prema pisanju beogradskih medija,¹⁴ fotografije snimljene ovim kamerama otvaraju "i pitanje političke zloupotrebe sistema nadzora", ali i generalno pitanje ugrožavanja privatnosti.

Najava zajedničkih policijskih patrola na ulicama Beograda i drugih gradova u Srbiji, o čemu su beogradski mediji (Danas) pisali još u avgustu (u međuvremenu privukla pažnju i inostranih), ima još više upitnika. Moglo bi se, na primer, postaviti pitanje o narušavanju suvereniteta Srbije, kad se na ulicama njenih gradova pojave "strane uniforme" na zvaničnoj dužnosti.

Dileme su još veće kad je reč o nameri kineskih vlasti, na čiju inicijativu, po svemu sudeći, Srbija pristaje na ovaj ustupak. Prema zvaničnoj verziji, kineski policajci bi pomagali srpskim u slučajevima incidentnih situacija (tuče, krađe, ubistva i druge kriminalne radnje) među Kinezima koji žive i rade u Srbiji (navodno kao prevodioci i pružaoci drugih neophodnih usluga).

S druge strane, međutim, prisustvo kineskih policajaca navodi na sumnju da kineske vlasti, koje u punoj meri kontrolišu populaciju u zemlji, nastoje da kontrolu uspostave i nad Kinezima izvan njenih granica.

"HONGKONŠKI SINDROM"

Aktuelno previranje u Hongkongu, gde prodemokratski protesti traju više od tri meseca, u tom je smislu više nego asocijativan. Naime, masovno nezadovoljstvo Hongkonžana izazvao je predlog zakona (pod pritiskom demonstranata

12 Ugovor i o ovoj kupovini ide u red "poverljivih" s javnost nepoznatim, detaljima.

13 Danas, 1. oktobar 2019.

14 Isto.

povučen iz procedure) po kome bi Honkong isporučivao Pekingu kriminalce, kineske državljane kad zvanična prestonica zatraži. Buru je predlog zakona podigao upravo zbog mogućih političkih zloupotreba: kao navodni kriminalci, Kini bi mogli biti predavani i politički disidenti, kritičari kineskog režima i drugi "nepodobni", koji su, od mogućeg progona, u Hongkongu do sada nalazili sigurno utočište.

Uznemirenje Honkonžana zapravo potiče iz straha da će Peking postepeno preuzeti kontrolu nad (kapitalističkom) ekonomijom, poništavajući u društveno-političkom životu stepen osvojenih sloboda, između ostalih medijskih i ličnih. Metaforički, da formulu "jedne zemlja dva sistema", preinači u, "dve zemlje jedan sistem".¹⁵

DOSLEDNOST I ODSTUPANJA

Pojavljivanje kineskog predsednika Si Činpinga 1. oktobra, na svečanoj tribini u odelu-uniformi, istovetnu onoj koju je 70 godina ranije nosio Mao Cetung, proglašavajući na istom mestu Narodnu Republiku Kinu, trebalo je da podcrtava kontinuitet koji u modernoj istoriji kineske države i društva spaja dvojicu lidera.

Iako bi se pojednostavljeno moglo primetiti da između Maove vizije kineskog komunističkog društvenog razvoja (koja je tokom decenija njebove vladavine dramatično unazadila zemlju) i one koju su pod geslom "socijalizma s kineskim karakteristikama" sprovodili njegovi sledbenici i pogotovo, Si Činping ne postoji nikakav kontinuitet, u veoma važnom segmentu to nije tačno: politički sistem ostao je isti. Jednopartijski

¹⁵ Bivša britanska kolonija Honkong vraćena je 1997. godine Kini, na osnovu formule "jedna zemlja, dva sistema", koju je svojevremeno kreirao Deng Sijaoping; odnosno, bivša kolonija (isto važi i za Makao, koga je Portugalska vratila Kini 1999), zadržava kapitalistički poredak i nivo ostvarenih sloboda tokom 50 godina.

monopol s neupitnim autoritetom vođe na vrhu piramide vlasti opstaja uprkos dubokim promenama u ekonomsko-socijalnoj sferi koje Kinu uzdižu na mesto vodeće svetske sile.

Otkako je Deng Sijaoping arhitekta politike ekonomskih reformi i otvaranja prema svetu proglašio da "socijalizam ne znači raspodelu siromaštva", kao i da "nije sramota biti bogat", Komunistička partija Kine se odrekla svojih osnovnih ideoloških postulata (jednakosti, proleterskoj solidarnosti, borbe protiv svetskog imperializma...), ali ne i prerogativa vlasti. Taj društveno-ekonomski i politički model Kinu čini svojevršnim globalnim fenomenom.

Nudeći odgovor na pitanje – kako je to (bilo) moguće – kineski intelektualac i disident Džao Hui (koji piše pod pseudonimom Mo Džiksi) zaključuje da su se "vlasti prilagodile" promenama koje su sameiniciale, oslobođajući privatnu inicijativu u poljoprivredi, industriji, trgovini... Te promene, međutim, nisu povratno delovale na demokratizaciju društva. "Naprotiv", kako piše Džao Hui, "reforme... su adaptirane tako da ponovo osnaže sistem... Partija je zadržala kontrolu nad osnovnim ekonomskim sektorima, jačajući sebe kroz finansijske mogućnosti".¹⁶

Drugim rečima, ekonomski prosperitet ojačao je finansijski kapacitet režima i omogućio mu da višestruko poveća kontrolu nad svim segmentima društva: a, pogotovo kad je reč o medijima, etničkim i drugim manjinama, braniocima ljudskih prava, kritičnim misliocima i disidentima... Osetljivost na svaku javno izrečenu kritičku misao je naprsto zapanjujuća.¹⁷

¹⁶ Tekst "Novi kineski totalitarizam", Danas, 3-4. mart 2018.

¹⁷ Profesor prava na Pekinškom univerzitetu Sju Džangžuen u kritičkom eseju zamerio je vlastima što milijarde deviznih rezervi širokogrudo ulažu i pozajmjuju širom sveta, umesto da doprinesu blagostanju sopstvenog naroda, "nestao je" s društvenih mreža: pretraga na internetu iz njegovo imena samo izbacuje – "suspendovan" (lična provera).

PARADOKSI I NEIZVESNOSTI

Taj pojačani pritisak "odozgo" oseća se gotovo na svakom koraku. Uprkos svakodnevnoj dinamici Pekinga, Šangaja, Hangdžoua i drugih gradova, velelpnim građevinama, punim izlozima, prepunim vozovima, luksuznim automobilima. Jedno sa drugim zapravo i kao rastuća neizvesnost. Koliko će dugo i, mogu li uopšte međunarodni prestiž i dostignuti nivo životnog standarda – tokom samo jednog sata kineski potrošači preko interneta potroše 1,1 milijardu juana (1 euro = 7,8 juana) – zadovoljavati sve "apetite" kineskih građana. Mogu li apeli za "jačanjem" Kine u borbi protiv "unilaterizma" i "protekcionizma" u svetu (čitaj: Sjedinjenih Država Amerike), što je u ovom trenutku kineski prioritet broj jedan, nadomestiti želju da se bez iscrpljujuće policijske provere slobodno prođe glavnim pekinškim trgom Tiananmenom, ili čak samo i uđe u prestonicu; ili, da teškom mukom i bez dovijanja pročitaju na Googlu ono što ih zanima; ili, da bez posrednika (strogog kontrolisanih medija) pročitaju i vide šta o kineskim nesumnjivim uspesima, ali i problemima govore i pišu svetski

mediji, od CNN, BBC, do Washington Posta i New York Timesa.

Unutrašnje zatvaranje je jedan od najvećih kineskih paradoksa. I praktično, nemoguća misija. Ne samo zbog toga što je u absolutnom neskladu s davno proklamovanom politikom "otvaranja prema svetu", i, pogotovo u neskladu s procesom globalizacije (od čega je Kina itekako profitirala), već i sa stanovišta nezaustavljivog širenja globalnih mreža komunikacija, čemu i sama daje nemerljiv doprinos.

Prodemokratski protesti u Hongkongu izazov su za vlasti u Pekingu; ne toliko zbog činjenice što se tamošnja "ispostava" prestoničke vlasti nedovoljno efikasno sa njima nosi, već zbog mogućnosti da se ta "iskra" u nekom trenutku proširi na maticu. U prvom redu među studentima, koje bi u tom slučaju mogla da podrži liberalnija intelektualna elita. Pitanje je samo da li je pravi odgovor na taj "sindrom straha" pojačana kontrola i pritisak na domicilno stanovništvo (i one koje je privremeno izvan zemlje, poput Kineza koji žive i rade u Srbiji). Ili će to samo ojačati unutrašnji društveni otpor.

ZAKLJUČCI I PREPRUKE

Kina objektivno postajne sve značajniji i nezaobilazni partner Evrope, pre svge zemalja na jugu kontinenta. U nedostatku kapitala regionalni lideri sve češće se oslanjaju na kineske kredite što ima dvojak smisao. S jedne strane, zemlje poput Srbije dobijaju novac koji im nedostaje, dok s druge strane, ti krediti ne samo da su skuplji, već i nestraparentni ugovori impliciraju mogućnost korupcije.

Kinesko ekonomsko čudo generiše kako čvrstu, tako i meku moć u određenim granicama. Kineski projekat "Pojas i put" je atraktivn ali samo dok zemlje koje nisu sposobne otplaćivati kredite ne padnu u dužničko ropstvo, kao što se već desilo nekima od njih.

Kina je investirala bilione dolara u meku moć na šta su odbrambeno reagovale mnoge zapadne zemlje. Objektivno to za zemlje kao što je Srbija krije mnoge opasnosti (gubljenje suvereniteta nad bezbednošću dok se istovremeno protivi NATO članstvu).

Za Srbiju je najproblematičniji onaj deo koji se odnosi na investicije u bezbednost (zajedničke policijske patrole i moguće zajedničke vojne vežbe). Osnovni problem je u tome što nedostaju informacije o kakvoj saradnji je zapravo reč. Nije poznato kakva će ovlašćenja imati kineska policija i koliko dugo će biti u tri grada – Beograd, Novi Sad i Smederovo.

Broj kineskih turista u Srbiji stalno raste. Prema Srpskoj turističkoj organizaciji u prvoj polovini 2019, broj je porastao za 36 odsto.

Osim što je Srbija potpisala dokument kojim se osniva zajednička radna grupa za "Pojas i put" projekat, potpisano je i pismo o namerama. Srbija spada u one balkanske zemlje koje je Kina uključila u svoje ambiciozne planove za uspostavljanje trgovinskih veze svojih kompanija s evropskim.

Ukoliko je Srbija stvarno opredeljena za članstvo u EU (što nije izvesno) onda će imati probleme: najpre, zbog netransparentnosti njenih poslova sa Kinom i drugo, zbog toga što EU posluje na liberalnim principima a to je u velikoj meri suprotno kineskoj praksi.